

דברים שנאמרו בפתיחת ישיבת ועדת המדע של הכנסת,

בדיון על ביטול פרס ישראל

דוד הראל, 3/3/2024

אדוני יושב הראש וחברי היקר, ח"כ איימן עודה, חברות וחברי ועדה יקרים, באתי לכאן היום לתבוע את עלבונם העמוק של המדע, התרבות, היצירה, האומנות והרוח של מדינת ישראל, כמו גם את עלבונם האנושי של הנשים והגברים שעשו בעולמות אלה את המיטב שבמיטב, ושהוקרת המדינה להישגיהם ותרומתם העצומה בוטלה במחי החלטה אומללה אחת.

בשנת 2015, פיזר ראש הממשלה את ועדת פרס ישראל לספרות ושירה, כי חבריה לא מצאו חן בעיניו, וזו הייתה עליית מדרגה בהתערבות הדרג הפוליטי בפרס. מקרה עודד גולדרייך ב-2021 היווה נקודת שבר חמורה בהרבה, ובו שני שרי חינוך סרבו להעניק לו את הפרס בחקר המתמטיקה ומדעי המחשב, למרות שהוועדה המקצועית בחרה בו – פעמיים. בג"ץ הציל אז את המצב, כשנעתר לעתירה שהגישו חברי הוועדה עצמם, והורה למשרד החינוך להעניק לו את הפרס, דבר שנעשה בסופו של דבר בחוסר חשק, בטקס קטן באחד החדרים של משרד החינוך. השרה דאז, יפעת שאשא-ביטון, אפילו לא טרחה להגיע.

אך שני המקרים האלה הם כאין וכאפס מול החלטתו הנוכחית של שר החינוך יואב קיש על ביטול פרס ישראל השנה בכל הקטגוריות כולן, והחלפתן בקטגוריה חדשה של גבורה וערבות הדדית.

החלטה זו אינה רק אומללה. היא בזויה, פחדנית, מרושעת ונגועה, ותגובתו עליה אפופה בשקרים בוטים (כפי שהוכיח לנו בן כספית בסוף השבוע). עולָה ממנה חָסָר מוחלט בהבנה בסיסית את מטרות הפרס ואת הסיבות לייסודו. יש להוקיעה מכל וכל. במאמר מלפני כשבוע, תיארה דינה זילבר את הצעד הזה כ"פסגת התחתית".

ההחלטה שמה ללעג ולקלס את פסגת הישגי המדע והרוח של אזרחי ישראל, ואת החשיבות הקריטית של אלה לעוצמתה ושרידותה. בנוסף, אדוני יושב הראש, היא מהווה את הפגיעה הקשה ביותר מאז ומעולם של גורם ממשלתי כלשהו במושאי עבודתה המובהקים של הוועדה הזאת – מדע, מחקר, טכנולוגיה, תרבות ורוח.

ושלא תהיה כאן כל טעות: זו אינה גחמה פרטית של השר, בהמשך ישיר לניסיונות ההשתלטות שלו על הספרייה הלאומית, על מל"ג ועל יד ושם. מיד אחרי שפורסמה ההחלטה, הבעתי בפומבי את השערתי שמאחוריה שיקולים אחרים, אשר הגיעו מהממונים עליו או בהשראתם, והם קשורים לכך שלראש הממשלה ושר החינוך אין כל חשק לעמוד על הבמה וללחוץ יד לזוכים ולזוכות, אשר מן הסתם יהיו ביניהם גם מבקרים חריפים של הממשלה ושל העומד בראשה.

והנה בא בן כספית ומאשש השערה זו, בִּיג טיים...

אדרבה! יטריח את עצמו שר החינוך ויגיע לכאן כדי להסביר. מדוע הוא מבטל, מדוע רומס, מדוע מחרב? ומדוע הוא עושה הכל כדי להפוך את ישראל לספרטה מובהקת.

אין חולק על כך שאנחנו עמוק בתוך עידן של טבח וחסופים, מלחמה ודם, אימה ופחד; ובעקבותיהם כמובן גם גילויי גבורה וערבות הדדית עילאיים. את אלה בוודאי שיש להעלות על נס: בטקס המשואות, כמובן, וגם בהוקרה של חיילים וחיילות מצטיינים בבית הנשיא. ואכן אפשר אולי גם לשלב זאת בִּפְרָסִי ישראל, בדמות קטגוריה חדשה, מיוחדת לשנה זו. אך בשום פנים ואופן לא במקום הקטגוריות שהיוו מאד ומתמיד את מוסד פרס ישראל – גם בזמנים של משבר עמוק ומלחמה – ואשר עליהן תפארתנו ותפארת המדינה כולה.

ואל השר קיש אומר כך: אדוני, לא מאוחר מדי לחזור בך. חשוב על המחזה האפשרי במוצאי יום העצמאות, שיהיה בקונטרסט חד לטקס המשואות הפומפוזי והמיליטנטי: טקס הענקת פְּרָסִי ישראל, צנוע מאד, אך מכובד

וקונצ'נזואלי, שבו יזכו בפרס שניים או שלושה אזרחים מופלאים שפעלו בגבורה ולמופת בחודשים האחרונים, לצד הטובים שבאנשי הרוח, המדע והתרבות שהמדינה הוציאה מתוכה!

ואתה, אדוני, תוכל סוף סוף לשאת בטקס נאום מהסוג המצופה משר חינוך שדואג דאגה אמתית לנושאי משרדו, במקום לפגוע בהם או לנסות לחסלם.

לצערי הרב, מתגובות משרד החינוך בעניין עד כה, נראה שביטול הביטול אינו בקלפים. העץ שעליו טיפס השר גבוה מדי, או אולי יש לומר שהבור אליו הכניס את עצמו עמוק מדי.

אגב, אם השר הנכבד יעמוד בסירובו לחזור בו, ואכן יואיל להגיע ולהסביר את החלטתו, ראוי לבקש ממנו שיפתח לנו גם חלון להחלטותיו העתידיות: אולי יורה לסגור את הספרייה הלאומית לשנה, למשל, כי למה לקרוא ספרים או לחקור את נבכייהם של כתבי יד עתיקים כשיש מלחמה; אולי יבקש לעצור לאלתר העברת כספים לבתי ספר ולמוסדות חינוך, כי מדוע שילדים יישבו ללמוד כשיש מלחמה. לא חסרים רעיונות.

בכל מקרה, נשאלות שתי שאלות רציניות: מה ניתן לעשות השנה כדי למזער את הנזק? ומה צריך לעשות בעתיד כדי לפתור אחת ולתמיד את הרעות החולות, שהולכות ומתעצמות, סביב פרס ישראל?

לגבי השנה, אני מוצף במיילים, ווטסאפים וטלפונים, מאנשים וגופים, ובהם הצעות, רעיונות והפצרות: לארגן טקס אלטרנטיבי כזה או אחר, להגיש עתירה, לדבר עם השר פנים אל פנים, לנסות לשכנע את נשיא המדינה שיקום ויעשה מעשה, ליזום עצומות של כלות וחתני הפרס, ואף לארגן קבוצה שתמחה בזעם על ההחלטה על ידי החזרת הפרס למשרד החינוך.

בין הרעיונות יש כאלה שאינם פרקטיים כלל, אבל יש שנמצאים בשלבי בדיקה ויישום ראשוניים. עתירה אחת כבר הוגשה לבג"ץ וכנראה עוד אחת בדרך, וישנה קבוצה שחושבת ברצינות על טקס אלטרנטיבי כלשהו. מסיבות שונות, בשלב הזה

האקדמיה הלאומית למדעים, כגוף, אינה קשורה ליוזמות האלה, אבל אולי בהמשך. נראה.

כך או כך, אני קורא מכאן לכל הוועדות המקצועיות של השנה לחשוף את עצמם, וכן את הזוכים והזוכות שעליהם כבר החליטו. וועדה אחת כבר נחשפה, וידוע לי על עוד וועדות שסיימו את עבודתן, אך הן והחלטותיהן עדיין עלומות.

ולוועדות שטרם השלימו את עבודתן, אני קורא לא לעצור: המשיכו לדון כאילו כלום לא קרה; הגיעו להחלטה, ולאחר מכן חשפו את עצמכם ופרסמו את זהות כלות וחתני הפרס.

ואז אנחנו – לא שר החינוך הזה ולא הממשלה הזאת – אנו האזרחים, מצוא נמצא את הדרך להוקיר אותם ואת תרומותיהם העצומות למדינה שאנו כה אוהבים, ואשר לעתידה אנו כה דואגים.

ובינתיים, כצעד קטן מאוד בכיוון הזה, אשמח להציע את הפסלון שלי מלפני 20 שנה – שוב, אחרי גולדרייך – גם למסורב הנוכחי של הפרס, איל ולדמן, שיושב כאן לימיני: מדובר ב"פסלון פרס ישראל; יד שלישית במצב טוב, מפרופסור...". (לא הבאתי אותו אתי פיזית, כי הבנתי מההתכתבות שלנו שלא תגיע היום, אבל הוא שמור אצלי בשבילך.) אנא קח אותו למשמרת, עד שתקבל את זה שמיועד לך.

מבחינתי זכית בפרס. נקודה. מזל טוב מכולנו! ואם המדינה לא תעניק לך אותו בדרך המלך, נעשה את זה אנחנו, במקום.

לאחר שיודעו זהותם של הזוכות והזוכים האחרים, יתכן שיקומו עוד מבין כלות וחתני הפרס הקודמים ויעניקו לחדשים את הפסלונים שלהם למשמרת, עד לתיקון העיוות.

האקט הזה איננו רק גימיק, אך כמובן שגם אין הוא פתרון לטווח הרחוק. הוא פשוט המעט שאדם פרטי יכול לעשות השנה כדי להוקיר ולכבד את אלה שהוחלט

כדת וכדין שהם זוכי פרס ישראל לשנת תשפ"ד, ואשר נמנעה מהם באופן שערורייתי קבלתו כמו שצריך.

אך מה לגבי השנים הבאות? נדמה לי שכאן העניין די ברור.

צריך, אחת ולתמיד, להפקיע באופן מוחלט מידי שר/ת החינוך או כל גורם פוליטי אחר את ניהול פרסי ישראל.

את הכל: בחירת הקטגוריות, מינוי הוועדות, ניהול תהליכי הדיון וההחלטה, וההודעה לזוכים. את הטקס עצמו יש לעשות על פי המתכונת הרגילה, בשינויים קלים, אך שר החינוך כבר לא יהיה השושבין.

לפני שאומר בידי מי יש להפקיד את פרסי ישראל, כדאי לחשוב לרגע על מה שעלול לקרות בשנה הבאה, אם הממשלה הנוכחית עדיין תהיה אתנו, או שתהיה ממשלה שדומה לה. כמובן, שכולנו מקווים ומתפללים שעד אז המלחמה תהיה מאחורינו: חיילי המילואים משוחררים; התושבים העקורים בחזרה בבתיהם; עזה החרבה, על מספר קורבנותיה הבלתי נתפס, בתהליך הארוך של התאוששות, שיקום ובנייה; והחשוב לנו מכל: החטופים כולם, עד האחרונה והאחרון שבהם, בחזרה בארץ – המשפחות של אלה שיקיריהם לא שרדו מתאבלות מרה על קבריהם, והאחרות חוגגות סוף סוף את חזרתם בשלום.

כעת, האם נראה לכם שהשנה הבאה, בהעדר מלחמה, תגרום לשינוי מהותי בגישה של משרד החינוך? אני כלל לא בטוח. מהרקורד של השר הנוכחי, סביר להניח שהוא כנראה לא יבטל את הפרס כליל, כי כבר אין מלחמה כתירוץ. אך ברוח הזמן, הוא ישדרג וישכלל את מקרה גולדרייך לכל כלה וחתן פוטנציאליים: פקידי המשרד יתבקשו לפשפש בעברן של חוקרת הסרטן הנפלאה, של המשוררת המפעימה ושל המומחית העולמית למחשבת ישראל, שמא השתתפו בהפגנה או חתמו על עצומה או נמנעו מלקנות בקבוק יין מאי שם; והם יבדקו בציציותיהם של הספורטאי זוכה המדליות העולמיות, של הפיזיקאי שמגלה את סודות

היקום, ושל המְרַגֵּשׁ בזמְרֵי או צִיּוּרֵי יִשְׂרָאֵל, שְׁמַא הַתְּבַטָּאוּ פֶּעַם נֶגַד מֵהַלְכֵי
הַמְּשֻׁלָּה או סִירְבוּ לְהוֹפִיעַ בַּמִּפְגָּשִׁים בַּעֲפֶרָה או בְּאִרְיָאֵל.

אֲדוּנֵי יוֹשֵׁב הָרֵאשׁ, פֶּרֶס יִשְׂרָאֵל חַיִּיב לְהִיּוֹת מְנוּהַל בִּיַּדֵי מוֹסְדוֹת מַמְלַכְתִּיִּים,
עֲצֵמָאִיִּים וְאֶ-פּוֹלִיטִיִּים, שְׁמַכִּירִים בְּמִרְכְּזוֹתָם וְעוֹצְמָתָם שֶׁל הַמְּדַע, הַמַּחְקֵר
וְהַיְצִירָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְאִשֶׁר יֵשׁ בִּיכוּלְתָם לְבַצֵּעַ אֶת הָעֲבוּדָה בְּאוֹפֵן מִקְצוּעִי, וְנִטּוֹל
הַשְּׁפָעוֹת חִיצוֹנִיּוֹת וְשִׁיקוּלִים זָרִים כְּלִשְׁהֶם.

הַצַּעֲתִי הַיָּא לְקַבּוֹעַ בַּחֲקִיקָה שֶׁהַפֶּרֶס יַעֲבֹר לְנִיהוּל מֵתוֹאֵם שֶׁל בֵּית הַנְּשִׂיא
וְהַאֲקַדְמִיָּה הַלְּאוּמִּית הַיִּשְׂרָאֵלִית לְמְדַעִים. גּוֹפִים אֵלֶּה אֵינָם יִרְאִים מֵהַרְשׁוּיּוֹת,
וְאֵינָם פּוֹעֵלִים תַּחַת הַחֶרֶב הַמַּתְהַפְכֶת שֶׁל שְׂרִים סַפְצִיפִיִּים או שֶׁל תְּקַצִּיבִים
הַתְּלוּיִים בְּהַתְנַהֲגוֹתָם הַטּוֹבָה. הֵם יְכוּלִים לְעַבּוֹד בַּעֲצֵמָאוֹת וּבַמִּקְצוּעוֹנוֹת הַמִּרְבִּית
הַאֲפִשְׂרִית.

הַאֲקַדְמִיָּה לְמְדַעִים תִּהְיֶה מוֹפְקֶדֶת עַל הַפֶּרְסִים בְּכֹל תַּחּוּמֵי הַמְּדַע וְהַמַּחְקֵר, מֵהַ
שְׁנַקְרָא "פְּרָסִי הַחֶקֶר", כּוֹלֵל מְדַעֵי הָרוּחַ וּמְדַעֵי הַחֲבֵרָה, וּבֵית הַנְּשִׂיא יִהְיֶה אַחֲרָאֵי
עַל אֵלֶּה שְׁבַתְחוּמֵי הַיְצִירָה וְהַאוּמָנוֹת וְעַל הַפֶּרֶס בַּמִּפְעַל חַיִּים. כֹּל אֶחָד מִשְׁנֵי
הַגּוֹפִים יִמְנֶה אֶת הוֹוֵעֵדוֹת הַמִּקְצוּעִיּוֹת הַרְלוּוֹנְטִיּוֹת, יִנְהַל אֶת תְּהַלִּיךְ הַגִּשְׁת
הַמוֹעַמְדִים, אֶת דִּיוּנֵי הוֹוֵעֵדוֹת וְקַבְּלַת הַהַחֲלָטוֹת, וְהַהוֹדְעוֹת עַל הַזּוֹכוֹת וְהַזּוֹכִים
יִיצְאוּ מִבֵּית הַנְּשִׂיא וּמֵהַאֲקַדְמִיָּה בְּאוֹפֵן מֵתוֹאֵם.

אֵינִי תַמִּים, גְּבִירוֹתִי וְרַבּוֹתִי, וּבִרְרוֹר שְׁלֵהֲצַעָה כִּזֹּאת אֵין כֹּל סִיכוּי לְהַתְקַבֵּל עַל
יַדֵי הַמְּשֻׁלָּה הַנוֹכַחִית. אֲךָ מַכִּיוּוֹן שְׁבַכֵּל מַקְרָה רְאוּי שְׁפֶרֶס יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה מֵעוֹגֵן
סוֹף סוֹף בַּחֲקִיקָה רְצִינִית, נִרְאָה שְׁכֵאֵן הַמִּקּוֹם לְהַתְחִיל: בְּבִנְיִין הַכְּנַסֶּת, בֵּיתָה
שֶׁל הַרְשׁוֹת הַמַּחֻקֶּקֶת, בְּדִיוּן שֶׁל אַחַת הוֹוֵעֵדוֹת הַרְלוּוֹנְטִיּוֹת בִּיּוֹתֵר לְעִנְיִין.

אִז חֲבֵרוֹת וְחֲבֵרֵי כְּנַסֶּת יִקְרִים, בַּמְּטוֹתָא מַכְּם, חֲשַׁבּוּ עַל הָעִנְיִין, וּמִצְאוּ אֶת הַזְּמָן
הַנִּכּוֹן וְאֶת הַדְּרֵךְ הַנִּכּוֹנָה לְהַתְחִיל בְּתֵהֲלִיךְ.

כְּדֹאֵי לְעִשׂוֹת זֹאת לִפְנֵי שִׁיְהִיָּה מֵאוֹחֵר מְדִי, וְחַלִּילָה מֵהַ שְׁנַבְנָה כֹּאן בְּמְדַע,
בְּתַרְבּוֹת, בְּיְצִירָה, וּבְרוּחַ בְּמִשְׁךְ 75 שָׁנָה יִיבֹלַע וְיִיעֲלֵם בְּשִׁאוֹן הַמַּלְחָמָה, בְּרִיחַ
הַדָּם, בְּדֹאגָה הַמְּצַמִּיתָה לַחֲטוּפִים, וּבְשִׁגְרַת הַחַיִּים עַל הַחֶרֶב; "וְלֹא נִוְדָע כִּי בָּא אֶל
קֶרְבּוֹ".

סִלִּיחָה עַל הַבוֹטוֹת בְּדַבְרִים, וְתוֹדָה רַבָּה עַל הַהִקְשָׁבָה.